

Var det bedre før?

Av adm.dir. Stig A. Slørdahl i Helse Midt-Norge RHF. Publisert først i Dagens Medisin 31. august 2022.

Et tilbakevendende tema er om det var bedre før. Hvis vi har et kortsiktig perspektiv med covid og invasjonen i Ukraina, kunne det ha avgjørende betydning for svaret, men hva hvis spørsmålet har et lengre historisk perspektiv?

I sosiale medier dukker det med jevne mellomrom opp innlegg om hvor flott det var å vokse opp tidligere – langt bedre enn hva som møter de unge i dag. Litt av utfordringen er at synspunktet gjentar seg for hver generasjon av eldre som vurderer hvordan barna har det. Selvfølgelig kan det være rett, men det kan vanskelig være rett for hver eneste generasjon.

Forskning.no stilte for noen år siden spørsmålet om alt var bedre før, i serien «Spør en forsker». Tidsskriftet ville vite hva forskere mente om samfunnsutviklingen, og om det gikk i riktig retning. For å svare på spørsmålet, utfordret forskning.no en medisinere, en historiker, en biolog og en religionsfilosof. Jeg var så heldig å være medisineren.

Levealder. Jeg tror de fleste av oss har drømt om å kunne reise tilbake i tid. Jeg var en periode i oppveksten veldig opptatt av Det ville vesten. Jeg så nok for meg hvordan jeg skulle ta både Billy the Kid og Jesse James i en duell, men hadde nok få tanker om de helsemessige konsekvensene av en skuddskade og hvilken helsetjeneste som sto klar for å redde meg.

I utgangspunktet svarte jeg i 2009, og det vil jeg nok fortsatt gjøre, at når det kommer til helsen din, var det ikke bedre før. Å ha en forventet levealder på 40 år, slik det var i Norge på begynnelsen av 1800-tallet, frister ikke noen av oss, og her har det vært en positiv utvikling over mange år. Fra 2011 til 2020 økte den forventede levealderen ved fødsel i Norge med to år, og den er i dag på 84,7 år for kvinner og 81,6 år for menn.

Dødelighet. I sommer har vi sett på 30-dagers dødelighet ved akutte innleggelser i sykehusene. Vi har data fra mer enn to millioner innleggelser i årene 2017–21. Resultatet viser at bare 3,6 prosent av pasientene var døde 30 dager etter innleggelsen. Dødelighet er selvfølgelig avhengig av type sykdom eller skade, men et slikt gjennomsnittstall gjenspeiler også den enorme medisinske utviklingen i behandling og oppfølging ved akutt sykdom.

Siden bakgrunnen min er innen hjertemedisin og jeg i sin tid hadde hovedansvaret for etableringen av Norsk hjerteinfarktregister, har jeg i mange år fulgt utviklingen av behandling av akutt hjerteinfarkt. Da jeg startet med et lokalt register ved St. Olavs hospital på midten av 1990-tallet, døde 16–17 prosent av pasientene under sykehusoppholdet. I 2021 var 30-dagers dødelighet ved akutt hjerteinfarkt på seks prosent i Helse Midt-Norge.

Tall fra Dødsårsaksregisteret viser at aldersstandardisert dødelighet av hjerte- og karsykdommer har hatt en enorm nedgang de siste 50 årene og ligger nå på under en fjerdedel av hva som var tilfelle i 1971.

Forebygging. Heller ikke ved kreftsykdom er det noen grunn til å tenke at noe var bedre før. Det har vært en fantastisk utvikling i kreftbehandlingen, der flere blir kurert mens andre kan leve i flere år enn før med en kreftsykdom. Her viser også Dødsårsaksregisteret at aldersstandardiserte dødelighetsrater av kreftsykdommer har gått fra 259 per 100.000 i 2012 til 220 per 100.000 i 2021. Nedgangen i dødelighet av hjerte- og karsykdommer og kreftsykdommer er også knyttet til kunnskap om forebygging og livsstil.

Nedgang i røyking har vært viktig for både hjerte- og karsykdommer og enkelte kreftsykdommer. Det var ikke bedre før da tobaksindustrien hadde fritt fram for å selge produktene sine som en naturlig konsekvens av den moderne livsstilen.

Bekymringsfullt. Innenfor helseområdet opplever millioner av mennesker i fattige land hvordan det var før: De opplever en virkelighet uten en god og likeverdig helsetjeneste. I den nevnte artikkelen i forskning.no brukte jeg spedbarnsdødelighet, antibiotika, vaksiner og prevensjon som eksempler på at det ikke var bedre før.

Så er det også forhold hvor utviklingen ikke synes å gå i riktig retning: muligheten for arbeid for dem som har problemer med å lykkes i utdanningsamfunnet. Før fantes det arbeidsoppgaver som nok bidro til bedre livskvalitet og helse hos enkelte, men som er borte i dag.

Utenforskap blant deler av befolkningen og økende psykisk uhelse hos barn og unge gir grunn til bekymring. Slik vil jeg være litt mer nyansert enn i 2009. Klimakrisen for eksempel har økende negativ effekt på den globale folkehelsen. Vi skal i alle fall ikke tenke at hjernen vår er mer utviklet og fornuftig enn for generasjoner siden.

Romantisering? Så må jeg likevel tilbake til de mange romantiske fortellingene om at det var så mye bedre å vokse opp før, da ungene måtte ta ansvar for egen fritid og styre seg selv, og hvor voksnes atferd overfor barn ble sett av andre voksne i enda mindre grad.

Her finnes det mange historier fra virkeligheten om den sterkeste rett blant barn, om mobbing og misbruk. Var det egentlig bedre å vokse opp før?